

Szabó Ervin: A háború és a gazdasági élet

kik az utolsó évtizedekben a háború közgazdaságtanával foglalkoztak, nagyjából egyetértenek abban, hogy a háború gazdasági pusztításai sem a hadi műveletek idejében, sem pedig a békekötés után — és a legyőzött számára sem — nem olyan nagyok, amilyeneknek a háború egyéb borzalmaitól fölizgatott képzelet vagy a pacifista agitáció látni hajlandó. Szó sincs róla; a gazdasági károk óriásiak és kivált brutális megjelenő formájuk és emberéletnek és szellemi javaknak velükjáró pusztulása szinte elviselhetetlenné hatványozza azokat; de valahány nagyháború volt az utolsó félszázadban — a német-francia, a búr, az orosz-japán, az olasz-török, stb. — valamennyi nyomában nemcsak pangás, hanem gazdasági föllendülés is járt.

Egészen véve a háborús állam gazdasági élete azokat a tüneteket mutatja, amelyek a kapitalista gazdaság periodikus betegségének: a gazdasági válságoknak is tünetei. Csak az, amin az európai és amerikai közgazdaságnak az utolsó évtizedekben oly sokszor át kellett esnie: a hitelélet zavarai, magas kamatláb, árfolyamok esése, aranyéhség, árútorlódások és üzembeszüntetések, csődök és munkanélküliség — játszódik le mostan is szemünk előtt.

Az következik ebből, hogy a háborús közgazdaság bajai nem specifikus jelenség, hanem a békés közgazdaságnak is betegségei, vagyis benne gyökereznek magának mai közgazdaságunknak szervezetében. Sok joggal mondhatják ezért háborúspárti közgazdászok, mint pl. Sir Robert Giffen, a nagyon hosszú és nagyon költséges búrhadjáratról, hogy az angol szénbányászok vagy szövőmunkások általános sztrájkja nagyobb sebet üt az angol közgazdaságon, vagy Charles Gide egy német-francia háború emberáldozatairól, hogy azok nem sokkal nagyobbak, mint a halálos kimenetelű és tartós munkaképtelenséggel járó ipari és mezőgazdasági balesetekéi egyetlen évben.

De amennyire meg nem engedhető volna, hogy pusztán a gazdasági hatások alapján formáljuk meg elméleti álláspontunkat a háborúról, éppen oly helytelen volna a háborús gazdasági válság gyógyítá-

sára ugyanazokkal az eszközökkel beérni, amelyeket békében alkalmazunk: túlnyomóan a gazdasági erők szabad játékára bízni, hogy a gazdasági élet rendje helyreálljon.

Több okból.

1. Ha az eddig volt háborús gazdasági válságok méretei nem is voltak nagyobbak, mint akárhány „normális” válságéi: a most dúló háború terjedelme akkora, a résztvevő államok ipari és hitelszervezeti fejlettsége oly magasfokú, hogy esetleges *laissez aller* felelősségét igazán csak az vállalhatja, aki minden közhatalmi beavatkozás teljes céltalanságáról meg van győződve. Mindenki másnak, közgazdásznak és politikusnak, semmilyen, jónak látszó segédeszközt nem szabad elutasítania.

2. Ha már normális időkben is lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy a be nem avatkozás elvét az egyes érdekkörök csak akkor hangoztatják, amikor ellenük irányuló rendszabályról van szó: a háborúban annál kevésbé lehet a gazdasági versenyre bízni a gyógyítást, mert ezt a versenyt gazdaságotúli tényező — éppen a háborúban lévő állam — számos ponton megköti és a maga céljai (elsősorban az államhitelesítés és a hadsereg szállítása és ellátása) érdekében lehetetlenné is teszi.

3. Ha a szabad versenyben valamely részleges érdekkör (osztály, csoport) felülkerekedik, a közhatalom csak a legkirívóbb esetekben avatkozik a maga hatalmi szavával bele. A háború egy nemzet összes, nemcsak katonái, hanem gazdasági, szellemi és erkölcsi erőinek összefoglalása és egyetlen pontra irányítása: a háború célját — a győzelmet — veszélyezteteti, ha ebben a koncentrikus erőlködésben bármiféle elhajlás, bármilyen részletérdek érvényesül.

Ahol életről és halálról van szó — emberéletről és államhalálról — ottan egyetlen érdek parancsol: az életé, a győzelemé.

Ha ugyan senki sem hiszi, hogy bármiféle beavatkozás képes volna a gazdasági élet normális rendjét helyreállítani — hisz ehhez legelőbb a háborút kellene megszüntetnie — bizonyos, az ijedtség által okozott, vagy a háborús állapot által renden kívül megerősödött vagy meggyöngyült gazdasági erők hirtelen beállott diszharmóniájából vagy végül a legfőbb céllal nyíltan vagy burkoltan szembe-törő magánérdekekből származó bajokon igenis enyhíthet.

Már pedig, ha ennek gyakorlati lehetősége megvan, szüksége a legerősebb és a legsürgősebb. Merjük mondani, hogy egyenesen maguk a hadi műveletek után közvetlenül következő. Sok okból, amelyek közül csak a legfontosabbakat sorolhatjuk itt föl:

1. A háború még nyilvánvalóbbá teszi, amit már a békében

minden komolyan fegyverező állam tud: hogy a győzelmet nem pusztán a személyes bátorság, hanem legelsőbb a fegyverek, fölszerelés, élelmezés, szállítóeszközök fölénye dönti el. Vagyis a technikai és gazdasági fölény. Mivel egyetlen modern háború sem volt oly rövid tartamú, hogy a békeidőben előkészített technikai és gazdasági segéd-eszközök a háború egész tartama alatt pótlásra, kiegészítésre, sőt helyettesítésre nem szorultak volna — sőt némelyeknél, mint az élelmiszereknél, a pótlás a nem a háborúra szánt készletekből már az első nap megkezdődik — a mai háborúban sem számíthatunk győzelemre, ha e technikai és gazdasági készenlét lényegesen gyöngül. Vagyis: nem lehet győzni, ha a hadiszerek és az azokkal összefüggő termékek, a közlekedő eszközök és legeslegelsőbb az élelmiszerek termelése lényegesen korlátozódik.

2. Már ebből is következik, hogy a régi szállóige, mely szerint a háborúhoz három dolog kell: *pénz, pénz és pénz* nem igaz és csak megzavarja a fejeket. Igaz azonban, hogy mai gazdasági szervezetünk, amelyben az államgazdaság és a magángazdaságok különálló, egymástól független és egymással csereviszonyban álló egységek, a győzelem második lényeges előfeltételévé avatják az államhitel szilárdságát. Minden állampénzügyi tudománynak alfája és ómegája viszont az állami pénzügyek és a közgazdaság szoros összefüggése; és amit már Witte gróf megmondott 1896-iki költségvetési jelentésében: hogy a pénzügyi művészet nem bűvészet, és eddig még senki sem találta ki annak a titkát, hogyan lehessen romlásban levő közgazdaságból valamennyire állandó pénzügyi virágzást fakasztani — a háború alatt épp úgy érvényes, mint békében. Az orosz-japán háború hadászati eredményeit nem a pénz döntötte el, hanem a fegyverek; de a béke pontozatait mégis nem a fegyverek, hanem a pénzügyi erőforrások szabták meg. Annál figyelmesebben kell erre gondolni, mert a mai háború terjedelme és természete majdnem kizárja annak lehetőségét, hogy az állam külföldön kapjon kölcsönt; a háború alatt a monarchia egyetlen hitelforrása saját alattvalóinak gazdasági ereje és készenléte.

3. Olyan országokban, amelyekben általános védkötelezettség van, a háború lelki kísérői egészen mások, mint ott, ahol zsoldos hadsereg áll a harcban. A háború eleve népháború és a győzelem lelki előfeltétele nemcsak a rendes sorkatonaságnak, hanem az egész népességnek háborús lelkesedése és harci készsége. Nem szorul bizonyításra, hogy mindennél: halálnál és sebesülésnél, fáradalmaknál és bizonytalanságnál demoralizálóbban hat a munkanélküliség, a keresetnélküliség, az üzleti kapcsolatok szétszakadása, a nyersanyagok, a fél-

termékek végleges értéktelenné válása, egyszóval: az egyesek gazdasági fundamentumának szétrombolása. A győzelemhez fölszerelés, pénz és a győzelemnek az egész népben élő vágya: egységes közszellem kell; aki ezt akarja, annak minden áron kell akarnia a gazdasági élet lehető rendjét is.

És ez akarottnak a közhatalom eszközeivel való érvényesítését is akarnia kell minden ponton és minden esetben, a mikor az egyesnek akarata vagy ereje nem hajlamos vagy nem képes ez egyetlen a háborús állapotban megengedhető irányban hatni.

*

Az itt következő dolgozatok a *salus belli suprema lex* e nézőpontjából igyekeznek háborús közgazdaságunk legégetőbb problémáit megoldani. Szerzőik elvi álláspontja indokoltá tett volna reflexiókat úgy a háborúra való közgazdasági fölkészültségünkre, mint a háború után várható gazdasági és társadalmi átalakulásokra. Ily reflexiók azonban e dolgozatokban nincsenek. Íróik a múltat nem bolygatják és a jövőt nem anticipálják. Csak egyet akarnak: hogy amit a háború filozófusa és apologetája, Rudolf Steinmetz, mondott: hogy „a kormánynak úgy mint a közigazgatásnak minden egyes bűne megboszulja magát a háborúban” —, azt ne alkalmazhassák rájuk abban az értelemben, hogy tudásuk és érzésük erejét nem vitték bele a győzelemért folyó nagy küzdelembe.

ségét a jövő számára.